

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

Miért SHAPE?

Markó Béla: Házsongárdi kalauz

Jobban belegondolva például a *Szép versek* antológia által manapság (után)közzölt lírai darabok jellegzetességeibe, azok (poétikai) értékét a legtöbbször már aligha a „szépség” tradicionálisan középpontinak tekintett esztétikai kategóriájával ragadhatjuk meg a legpontosabban. A talán már ominózusnak is mondható jelző- és fogalomhasználat egy másik emlékezetes példája lehet a *Miért szép?* könyvsorozat. Utóbbi köteteivel a nyolcvanas években, szellemi eszmélésem idején már biztosan találkoztam, de (?) az internet tanúsága szerint mindmáig kínálnak eladásra ilyen címen különféle, változó tárgyú kiadványokat. Két bevezető megállapításom külön-külön szempontját, tanulságát egyesítve, miközben valamiféle „verselemzésbe” bocsátkozom az alábbiakban, jómagam döntően arra a kérdésre keresem a választ: „Miért/Hogyan SHAPE?” Adómat a világkultúra jelenleg hasonlíthatatlan erősségű amalgámjának, az angol nyelvnek is lerovom szóhasználatommal, miközben a fonetika – akár kissé hisztérikus, illetve a beszédhibás és/vagy idiotista bájosság felé elképzelt oldalvágást téve is – a magyar melléknévtől sem távolodik el teljesen... Ám vizsgálódási szándékom eminensen „tartalmi” (amennyiben 'tartalom' és 'forma' szétválasztható egyáltalán), azaz gondolati, eszmei. *Tehát miként alakformálja olvasóját nemzettudat szempontjából a figyelem középpontjába vont költemény?*

Markó Béla *Házsongárdi kalauz* című, (először) a Székelyföld folyóirat 2019. augusztusi lapszámában megjelent¹ versével kapcsolatban akár azt a kérdést is feltehetné egy kissé szórakozott, azazhogy *magafeledt* értelmező: „És hová tűntek a szonettek?” Annak a műformának a darabjai tudniillik, amelyekből már 1987-ben könyvnyi mennyiség gyűlt össze a költő műhelyében. Jöttek, jöttek az önálló kötetek 1974-től kezdődően, alcímük, műfaji meghatározásuk szerint: „versek”, „versek”, „versek”, illetve „gyermekversek”, mígnem a *Friss hó a könyvön* felirat alatt összeálló gyűjtemény egyszerre csupa szonettből állt. Két évvel később a *Mindenki autóbusza* azután már egyenesen 100 szonettből. Ez az esztendő, 1989 nevezetes lett az erdélyi magyarság és így az egyetemes magyarság számára is; a közismert, emlékezetesen, sőt különösen *karácsonyozó* politikai, társadalmi tényeket aligha kell részletezzem. Engedtessek meg inkább egy személyes adalék, amely azonban – miközben Markó Béla költői habitusának, egész költészetének alapvető megközelítését determinálja számomra – nincsen talán minden beszédesség nélkül általános értelemben sem: a *Mindenki autóbusza* volt az első Markó-verseskönyv, amelynek megalkotásáról-fogadtatásáról nemcsak amúgy irodalomtörténetileg értesültem, később. Hanem a frissen megjelent, szinkron kritikákból. Ekkor, *ebben a pillanatban* kapcsolódtam be ugyanis a kortárs (magyar) irodalom közvetlen követésébe. És ez a pillanat Markó részéről, a markói költészet oldaláról feltétlenül a szonett momentuma volt. A szonetté, kisvártatva aztán a politikáé. De ha nem tévedek: nem annyira egymást felváltva, mint inkább egymást kiegészítve, *egyidejű váltakozással*. A már 1990-től a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnökségében szereplő, majd az elnöki tisztet évtizedes léptékben betöltő Markó Béla pályaalakulásán nyoma sem marad olyasminek, mintha a pártvezetői megbízatás, bukaresti szenátor-

ság, parlamenti bizottsági szerepvállalás, romániai miniszterelnök-helyettesi tevékenység visszavetette volna az alkotót! Annyi ugyan igaz, hogy míg a miniszterelnök-helyettesesség kezdete előtti évben két kötete is napvilágot lát, addig az éppen soron következő majd csak a vicekormányfőség utolsó esztendejében. Csakhogy ez megint tisztán szonett-könyv (a *Hány életünk volt* 2007-ből), s a most közelebből megvizsgált mikroperiódust közvetlenül megelőzően is ott áll éppenséggel a 2002-es *Szerelmes szonettkoszorú* (kötet), amely bizonyosan fontos impulzusokat, adalékokat összekapcsoló poétikai csúcsra járatás. Legalább két fontos elem ötvöződése ugyanis mindenképpen.

Nevezetesen a lírában kulcsszerepet játszó érzelmi-hangulati intenzitás mint téma uralkodik itt félreismerhetetlenül, és mint eszköz a mives forma biztos kezű, rutin-csiszoltta fényesített megragadása, sőt építménnyé alakítása valósul meg (*hol* szonett bővebb számban előfordul, ott előbb-utóbb szonettkoszorúnak is létesülnie szükséges). De azt is hozzá kell tegyem, hogy a kultúra diadala is mindez a politika felett, hacsak nem viszonyulunk idegenkedően, legalábbis műfajilag, a köz ügyeihez, és nem mondunk olyasmit, miszerint szerencsésebb igényű, polgárosult-felvilágosult rétegek képviselőinek körében magától értődő igény maradhatott, mégis-természetes igény, hogy kultúrájuk részeként az aktív politikacsinálás területén is működjenek, kipróbálják magukat... Amint erre Markó Béla életútja szolgálhat kiváló példaként, akinél nem úgy vetődik fel a kérdés, hogy lám, mi is történik, amennyiben egy politikus emblematikusan, nagy elánnal és erudícióval verset, akár szonetteket ír, hanem inkább úgy világítatik meg az összefüggés: nem kisebbfajta csodaként is ragyogó természetesség-e valójában, hogy (a) mives versek szerzője, a magát a kelet-európai rendszerváltás előtt két évtizeden át megkerülhetetlenül költővé kvalifikáló értelmiségi még ráadásul érdemleges politikusi szerepet is el tud(ott) játszani?

Egyfelől a kétségtelen *formaművészet*, másfelől a feltétlenül markáns, feljegyzésre érdemes politikai tények és megfontolások háttere előtt hangzik fel tehát a *Házsongárdi kalauz* című vers és vele kapcsolatban a kérdés: vajon hová lettek innen a szonettek? Erről a helyről, a poézis helyéről. De mit a szonettek?! Ezek hiányolásánál, hiányolási luxusánál sokkalta fapadosabb a helyzetünk. Alapvetőbb problémáink vannak. Ezért sürgősen átfogalmazunk: Ugyan hová vonódik ki még a megbízható, jó öreg jambikus *alaprajzás*, a sok epikai-drámai költeménynek (és nem is annyira lírai költeménynek) verses, versezeti „alapzajt” biztosítani képes *blank verse* is (ezekből a töredelmesen töredezett sorokból), amelynek formairányába pedig határozottan elindul a szöveg – de aminek területére összességében nem feltétlenül, legalábbis nem minden pontján érkezik meg... „Világításkor átfordul a menny – indul a halottaknap gyertyagyújtás voltaképpen megdöbbenő hatású tájszavával az igazából litániás recitáció. – / Lángoló szirmok a lábunk alatt. / Körös-körül már minden temető.” (1–3.) A 10 szótagos sorok egymásutánját, monoton *sorjázását* a költészeti szövegalakítás változatosság-ösztöne vagy ökonómiára törekvése általában megbontja legalább három ilyen után (vagy többnyire inkább már *közben*). És valóban, itt is viszonylag hamar megérkezik egy 11-es sor, csakhogy rögtön kilökve magát (és főleg az olvasót) az egy ütemre járó lüktetés megszokott (máris elkényelmesedőnek ígérkező?) ringatásából: „Nincs temetkezés, csak rátemetkezés.” (4.) A *blank verse* szempontjából mármost ez a sor akkora ugrás az előzményekhez képest, hogy rögtön kiugrást is jelent a jambikusság dimenziójából, zeneileg súlyosan elhatározott, szándékos „botfúlúségi” gesztus provokációjaként. Önprovokációjaként. Aminek feltétlenül jelentősége van. Aki ugyanis nem teljesen süket, és majd többszöri

újraolvasással fogja teljességgel realizálni próbálni a vers szerkezetét, az hamar észreveszi: ez a sor és szemantikai-morfológiai variációi határozottan kijelölhető részekre tagolják a szöveget, pontosabban a bennük ritkábban-sűrűbben visszatérő motívum nem más, mint: alapgondolat. Nem feltétlenül úgy, hogy ezekkel, a gondolati variánsokkal nyílik meg egy-egy új rész, de mindenképpen úgy, hogy abban a (valamiképp megállapítható, kijelölhető) részben (jelentésükkel, 'üzenetükkel' együtt) benne foglaltatnak. Persze, egyéb úgynevezett forma-effektek is tagolják, szabdalják még a főmotívum variációs visszatérései mellett a költeményt, s ezek mind a 4. sorban először megpendülő főgondolat kissé mindig továbbalakuló változataival, mind esetleg egymással is interferálnak, metszfelületeket hoznak létre. Úgylehet, ezen alaki effektusok egyike-másika egyenesen az értelmi kimunkálás területéhez tartozik már inkább; ilyen mozzanat a szöveg különben nem feltétlenül könnyen megállapítható tartalmi-szerkezeti tagolódásának egy-egy tárgyalásbeli töréspontja. Mindenesetre a 'forma-effektek' legfontosabbika a jambikusság (megléte vagy bevillanó hiányai), illetve ennek szótagszamos mértéke, mely utóbbi összességében eléggé ingadozik, illetve meglehetősen szóródást mutat.

A jambikussághoz kötődő lüktetés megvalósulása – mégpedig az indító, 10-es szótagszámú fokozatra visszaállítva – ez a rész: „Nőnek lefelé nekropoliszok. / Fejre állított felhőkarcolók.” (5–6.) Többször gyanánt érvényesülő 'forma-effekt' ezen a ponton a zárványként megképződő párrímesség, a rímes sorpár. (A jambikus *blank verse* ugyanis, mint közismert, eredendően rímtelenként tétélezett.) Mintegy mellesleg a nyitó sor valóságosan megdöbbenő, kísérteties, képzelgésre, érzékcsalódásra alapozott átfordítás-metaforikája folytatódik ezen a ponton 'logikusan': ha a felpislákoló megannyi mécses/csillag között mint amolyan földfeketeség van jelen a tótágast álló esti, éjszakai égbolt, akkor ez a légsátor csakúgy (szinte) vég nélkül az immár lefelé fordult – a talajra, talpunkra amúgy tengelyesen tükrözött! –, jelképes érvényességgel is bíró 'fel felé'-irány rétegeibe(n) helyezkedik *el* és *bele*, ahogyan az máskor, normál helyzetben felettünk, a sztratoszféra bugyrai esetében történik. Az említésre kerülő felhőkarcolók legfeljebb az emberi szem számára képesek még valamelyest mérni ezt a végtelenséget... Miközben nekropoliszként érzékelve, értékelve ezek, a talán (erdélyi reálmotívum eredetük szerint bizonyosan) tömbpanel-házak emeleteire emlékeztető szintek mind már a halál különböző polcai.

Továbbmenve a 7–8. sor (megint egy mikroegység) ismét srófol: csökkent egy fokozatot a jambikusságon, amely hirtelen mindjárt 5-ös mértékűre esik vissza: „Zsong a Házsongárd. / Sok csontváz-darázs.” A hangulatilag, akusztikailag is motivált, különös helynév csaknem *kihívja* a hangulatfestőből már-már hangfestőbe átbillenő morfológiai rácsapást, míg a darázsok behozásával aztán ténylegesen kiteljesedik a hangfestés. Más kérdés, hogy a zsúfolt, történelmi temető – amellyel kapcsolatban már amúgy is felmerült a föld alatti toronyházakból álló nekropolisz képze – így még a kaptárra való emlékeztetés hasonlatjellegét is megkapja. De ennek a sorpárvégződés egymásmellettségét illetően legfeljebb csak asszonáncos jellegű mikroegységnek talán inkább az a feladata, hogy előkészítsen a rákövetkező mikroegység pontos sajátosságára, ahol az 5 szótagúság mennyiségi mélypontjáról a 8-asságig visszalendülő és ebben a mértékben stabilizálódó háromsornyi rész bokorrímes monotonitásba és ezen belül még nyomatékösítő ismétlést is (nem egyet!) tartalmazó kifejezésbe fordul, ilyenként kristályosodva ki: „Feküdtek itt már valakik. / Utána ismét valakik. / Akik nem itt, azok is itt.” (9–11.) A kétszeres kifejezésismétlést követően könnyebben elfogad-

ható az ezt követően felbukkanó sorkettős: „Magyarok, magyarok, magyarok. / Majd egyre többen mások is.” (12–13.)

Bőségesen folytatható lenne a részletekbe menő mikroelemzés, ami azonban kissé óhatatlanul azt a hatást is kelthetné, hogy úgy teszünk, mint aki számára nem nyilvánvaló: a Házsongárdi temető történelmi magyar emlékhelyként felszámolódóban van. Immáron jó ideje. Köztemetői sírjait a töredéki kisebbségbe szorult eredeti városlakosság soraiból nemigen van, aki megváltsa, ugyanezen populáció korlátozottsága pedig magát a frissen elhunytak légióját sem gyarapítja már nagyon. A korlátozott számú sírhelyeken gyakran és egyre jellemzőbben elkövetkező rátemetkezés így szükségképpen a később betelepült, túlnyomó többségbe került népekből verbuválódik, amelynek etnikai hullámai lassan, de biztosan a semmibe mossák a régi temetkezőknek legalábbis a fejfáit, sírköveit, az ezeken valaha olvasható (név)feliratokat. (Magukat a csontokat, koponyákat nem feltétlenül, azok igazán tartós anyagból vannak – legalábbis a betűhöz, a nyelvhez, a kultúrához képest.) S adminisztratív gyorsítás is pergeti a pusztulás-mementók *pusztulásának* sebességmérőjét. Kevés a tér, nagy a zsúfoltság, hogyan is maradhatna *terrénum* a régmúltnak, amikor a közelmúltnak, a tegnapi elmúlásnak sem jut elég... Mely felfogás, hivatkozási alap, az érdes, voltaképpen sértő eljárás eufemisztikusan szólva is kissé álságosan lépi át gyakorlatilag a kulturális (ön)érték valakik számára bizonyára valóban „értelmezhetetlen” szempontját. Mert a jövőtől, sőt már a jelentől való megfosztás szándéka a múlt elvételeként ízléstelen gesztusába, eszközébe torkollik. Vajon nem tudna máshol új temetőt nyitni magának a modern társadalmi tömeg? Megkímélve a – ha mással nem, hát – történelmi értékkel bíró rekvizitumokat.

Markó Béla józan, szolid, még csak nem is túlzottan rezignált verse az előbb leírt *tempó* tényei előtt hangzik fel. Racionálisan kárhoztatja ezt a tempót: „Ki tudja, hova sietünk. / Miért van ez a hegymenet? / Mindenki megkapaszkodik. / Előbb-utóbb a csúcsra ér.” (35–38.) Ez a csúcs és elérésének iránya – tudjuk már a vers elejéről – kisérteties vízióként irányul csak felfelé, valójában lefelé mutat vektora: a nem kizárható módon majd *őt* is elérni képes rátemetkezések újabb és újabb rétegei által mind mélyebbre nyomódva... Mégpedig ez az „ő” nemcsak valamilyen (adott etnikumhoz tartozó) egyént jelent, hanem kollektív entitásnak is vehető: bármely népre gondolhatunk. S ki előbb járhat így, ki később. Ezt belátva, illetve előadva Markó Béla tehát inkább csak racionálisan kárhoztatja a kíméletlenség tempóját (verse értelmezésében kissé elhanyagolt, mintegy átugrott középső részében szerepel az „értelmes halál” kifejezés is), ám a vége felé az egyénítő, individuális fókusz egyes számát úgy tudja a közösségi általánosság többes számának szemléleti-tájékozódási horizontjára áttolni/*átemelni*, hogy igazsága a történetfilozófiai érvényesség szilárdságának kemény kontúrjait ölti magára. Közben pedig a költő továbbra is, mindvégig: összességében allegorikus rendszerré kerekítve tűzdeli mondandójába a 'lent = fent' és a 'fent = lent' már kezdetben megadott s a nyitó sorral emlékezetesen kidolgozott azonosságlogikájának a részletekbe telepített következetességét. S a legutóbb kiemelt szövegrészben a szemlélet középpontjába kerülő egyedi szereplő, a „csúcsra jutásra” *ítélt* ember pedig „[g]yertyát gyújt, sír, silabizál. / Megkönnyebbülten leereszkedik” (39–40.). Csak guggolásba-e; sírrendezgető tevés-vevés közben látjuk, vagy ez ama alapvető, végső alászállás? (Amely tulajdonképpen felemelkedés [?].) Nos, bőségesen lehet az utóbbi, hiszen a „[m]élyes mélyben napsütés. / Helikopter-leszálló is talán” (41–42.). Vagyis: *ama* nevezetes magasmélységről, mélységmagasságról van szó továbbra is, és csak részlettrúváj, hogy a csavarszárnyú

repülő leszállópályájának a pusztá föld éppúgy megteszi, mint az egyenes háztető vagy nagyobb torony síkfelülete. Mert hát úgyis, akárhogyan is a *mélységes mélybe* transzponálódik a mondott hely... S ha mindezek után kissé váratlan a minden élőnek/testnek útja mint kiterjedtebb tapasztalat, attól még igencsak érvényes igazság: „Valakire majd rátemetkezünk. / Valaki egyszer ránk temetkezik. / Hol-tunkban folyton fojtogat.” (43–45.) Persze, ha fojtogat, az a zsúfoltságtól, a kulturális megférhetetlenségtől, annak 'történelmi' léptékű szításától van. Ennek a felismerésnek a fényében értendő a viszonylagosító, helyre tevő, tulajdonképpen a valódi, a megfelelő helyre rakó figyelmeztetés: „Ki fent van, az van legalul.” (46.) Tehát a pillanatnyilag a talajszinten álló egyén, nép, nyelvhasználó, kultúrabirtokos, társadalmi többség, impérium stb., aki/amely birtokban lévőként rendezkedik a sírkertben aktuálisan, az a tótágas-hierarchia értelmében a rangsor (leg)alacsonyabb fokán van ahhoz képest (bizonyos szempontból), aki annak a (leg)magasabb fokán leledzik. KI LENT VAN, AZ VAN LEGFELÜL [veszélyeztetettségi, abuzáltsági, erkölcsi fölényben] – fordíthatnánk meg és ki az okfejtést, valóságos *üzenetét* a megfelelő fogással, eljárással megfejtve. Mégis (?), a szó/betű szerint kimondott, előbbi „legalulhoz” kapcsolódik a következő (említési) impulzus, nevezetesen annak leírása, megragadása, hogy a *föld színén* mi van, mi jellemző, milyen lehetőségek adódnak. Nos, „[i]delent virág kapható” (47.). Tehát a stabil, ámde sivár, nyomasztó gyertya- és koszorúkioszk, a halálózásikellék-bolt szintje. A köznapi, a realisztikus mozgás emelete, amely azonban mindenképp az alap, akármilyen irányba képzeljük is el a rá épített többi emeletet... S ha mármost ehhez közvetlenül, egyben kissé akusztikailag szimplifikáló gesztussal érkezik meg azonnal az általános érvényű igazság, úgy ennek a momentumnak a 'formai' kialakítottsága, vagyis az újabb sorok közül az elsőnek a szótagszámi simulását, párrímes tapadását követően azután előbb kifordulás történik a rímelésből megint, majd igen hamar új rímelési mikroegységbe, ismételten egy rímpári pántoltságba fordul a szöveg, immár az egész vers végét, hangzásilag is frappáns lezárását elhozva: „Minden temető kaptató. / Elfogy a betű felfelé. / Más nevek, más nyelv, másféle kő. / Néhány évre még kibérelhető.” (48–51.)

Habár a vers most taglalt fertályán 8–10-es szótagszámmal s relatíve nagy munkafelületen stabilizálódni látszik a sorok jambikussága – e viszonylag bő mértékű szabályosság egyébként nagyban hozzájárul a litániás hangulat véglegesedéséhez² –, azért a mondott jambizálás ellenére (hiába kötődik ahhoz általában a hangzásokomfort és ezzel egyfajta olvasási, befogadási hedonizmus érzete/képze- te) a dikcionális-szövegi eldolgozottság foka nagyon messze áll itt valamiféle harmonikus kiegyensúlyozottságtól. Csak a 48–51. sorokat még egyszer, szorosan visszanezve világosan érzékelhető, hogy ez az összesen négy sor legalább háromfelé dülöngél, de talán inkább egyenesen négyfelé, hiszen a záró, rímösszefogott sorpár első felének nominális állítása tárgyias felsorolást jelent, míg a második fele, a befejező lehetőségállítást gyűjtőpotencialitást fogalmaz meg valamennyi előbb említett elemre vonatkozóan. Vagyis voltaképpen a párrímmel összefűződni látszó végső sorkettős maga is lényegileg kétfelé hull intenció, modalitás tekintetében. Kicsivel előbbre a 48. sor vegytiszta szentenciája a 49.-ben tapasztalati megállapításba áttűnőnek, tehát legalábbis empiriaszennyezett, -esetlegesített igazságérvényűnek érződik. Így aztán 'minden' szempontból (mondattan, hangzás, hangsúlylejtés, metrika-verselés, rímesség) diszharmonikus elegyet alkotó alak- elemek keresztezik, metszik (el) errefelé egymást, mely elemek között a (szándékos!) 'vaksággal' kopogó dejambizált deformátumok ruháját magukra öltő sorok/ sormondatok is akadnak. (A szövegrészben található majdnem valamennyi 8 szó-

tagosnál nem hosszabb verssor ilyenek tartható.) A záró párrímmel összekapcsolt két sor viszonylatában azonban ez a megfigyelés nem áll, igaz, ezekre jó szívvel rá is mondható a totális, kiterjeszkedő jambizáltság. Míg egy másik, szintén közeli párrímes sorkettős egyenesen a csasztuska szintjére számúzi le magát (nyilván ez is szándékos).³ Igen ám, de éppen ezen kvázi egység megállapításairól mondható el emblematikusan, hogy a *lentfent* vagy a *fentlent* (ahogyan tetszik: a földi sík) plasztikussá tételére, illetve a kezdettől fogva sugallt és következetesen képviselt logikai paktum megerősítésére szolgálnak, kulcsjelleggel! Az összekuszálódó formaelemek tehát belsejünkben töredezett, szinte esetlegesnek látszóan egymásra halmozódó gondolati mozzanatok hordoznak, prezentálnak, csakhogy eme gondolatok súlya és érvényessége összességében aligha megkérdőjelezhető, és főként: egységes, következetes allegorikus rendszer darabjaiként gyűrődik össze végül ezeknek a megállapítás-foszlányoknak a mondandója.

A *Házsongárdi kalauz* – melynek *kalauzolása* messze nem merül ki a Kolozsvár egyik városrészében található temetkezési hely határainál – kidolgozottságát, elenyedettségét, szabályosságát tekintve nem kiált kreatívírás-órákon történő példálózás, tanítás után. Megerősítve azt az általános megfigyelésemet, miszerint a világliteratúra és nemzeti irodalmunk legemlékezetesebb, talán legjelentékenyebb versei formálisan tekintve nem mindig (lennének) 'kifogástalan' darabjai a verstani mintatáraknak. Töredezett, meg-megbicsakló vonalvezetésű itt a beszéd, mintha elhallgatások, elhallgatás közeli pillanatok mélypontjai (a megilletődés levegőritka magaslati pontjai?) után szívna fel magát ismételten a folytatódásra, önmaga folytatására, tovább- és végigvitelére a vers. S amikor (éppen) folytatódik a szöveg, mintha nem feltétlenül ugyanaz menne tovább, ami korábban látszott érvényben lenni, tárgyalatni, hanem valami más, valami zökkenő utáni esetlegesség; ami tehát egyáltalán jönni, következni, ott állni, oda kerülni: *tud*. Képes.

A korábbi szövegkiemeléseknél részben már érintett 29–40. sor jó példája a különféle irányokba billenő, botorkáló retorikai kezdeményezéseknek. Ezek között kétszer is előfordul a „ki tudja” kérdés (kétkedő kijelentő fordulatként); ez mintha egységesítené az előadást, gondolatritmust kezdene felvázolni, mígnem egy valódi kérdő modalitású közlés bukkan fel csatlakozólag, a 36. sorban, melyre viszont (?) mintegy feleletül következik az aztán a mikroperiódusnak (tehát a 40. sorig számítható egységnek) már egészen a végéig tartó cselekvéssor-felsorolás (megint egy apró gondolatritmus-mintázatot kirajzolva). A figyelem elemeként mármost logikus, hogy miután valaki „leereszkedik”, arról kerüljön szó, mi van a „mélyben”. Kiemeltük, idéztük már, s ez, hát, ismét, illetve továbbra szintén, megfelelné – még ha *ad absurdum* (el)víve, a modern technicitás felé mozdítva is – a vertikálisan tótágast álló szemléletnek, amely kezdettől fogva szervezi a vers logikáját... Csakhogy a tárgyas leírás (egyelőre) nem folytatódik, hanem rögtön megtörik, s képzelgő, jövőlátó általánosérvényűség-kijelentés megállapítása váltja fel. Ez pedig konkrétan a *rátemetkezés* motívuma, amely a vers előbbre álló helyeiről már eléggé ismerős. A 4. sorból, majd 17–18. sorból, bővített variációban. Ugyanúgy szövegtagoló funkciójú ismétlésmozzanat ez, mint ahogyan a 3./14. sor felismerhető összefüggésének struktúrája („Körös-körül már minden temető. // Rétegelt halál mindenütt”). De hogy egyúttal világosan struktúraképző beszédosztatot nyitnának ezek, az ilyesmik, tehát mindig a vers egy-egy jól elkülöníthető tárgyalási részegysége indulna meg a nyomukban? Az a klasszikus költészet és a hagyományos eszköztárú versértelmezés bizonyosságával aligha állítható.

Az itt górcső alá vett szöveget valamiképp kifejezetten 'megvédeni' akarva (amire persze ennek a teljesítménynek nincs igazából szüksége) teljesen felesle-

ges lenne olyan, a bevezetőben már taglalt evidenciát újra felhozni, hogy sokszorosan bizonyított formaművész írta. Akinek éppenséggel a *Házsongárdi kalauz* első, folyóiratbeli közlése évében újra megjelent egy tisztán szonettekbeli álló verseskönyve.⁴ A (mindenkori) Markó-szonettet természetesen lehet külön és közelebbről vizsgálni a petrarcai eredetű műforma konkrét alakzatai, irodalomtörténeti megvalósulásai között, de amennyiben nem az ennyire eklatánsan „virtuóz” strófa- és rímképletek között keresgélünk, úgy rátalálhatunk a lírai kifejezés másfajta, éspe-dig szintén újabban megvalósuló eldolgozottságára, kiegyensúlyozottságára is költőnkél. *A haza milyen?*⁵ című, még nem régi kötet verseinek túlnyomó többsége közeledik a prózaállaghoz; szakaszbontás nélküli tömbök, ívesen hajló, elejétől a végéig összefüggő megszólalások, *enjambement*-os, ’feszített víztükrű’ sorok egymásutánjából épített szövegek, ebbéli kialakítottságukban messzemenő egyöntetűséget felmutatva. Vagyis: egészen különböző egységességek egyaránt léteznek, észlelhetők Markó Béla költészetének különböző íráscsoportjaiban, azokat jellemezve. Márpedig ezen homogén anyagok egyikébe sem illeszkedik a most részlete-tesebben megvizsgált munka!⁶ Kilóg, mindenképpen kikívánkozik belőlük, bármelyikből is: egyszerűen kitör. Minden keretből, karámból, fegyelmezettségtípusból. Nem bír magával, zaklatottságával, azzal a felindultsággal, amelyet közvetít. S amelyet, persze, megfegyelmez, s szelíden ad elő végtére is, csak nem kevés nyelvi zötykölődés árán. *Formaművészünkben* a szonettek éppenséggel hallgattak, tőle a szonettek és más, így vagy úgy csiszolt költészeti ínycségeek szóban forgó verse megalkotásakor mintegy távol voltak. Kissé dadogva, darabosan, szakadozottan, valamennyire eldolgozatlanul, egyenetlenségi bicsaklásokkal tört elő belőle – a *számunkra* létező legsúlyosabb mondandó.

FÜGGELÉK

MARKÓ BÉLA Házsongárdi kalauz

*Világításkor átfordul a menny.
Lángoló szirmok a lábunk alatt.
Körös-körül már minden temető.
Nincs temetkezés, csak rátemetkezés.*

*Nőnek lefelé nekropoliszok. 5
Fejre állított felhőkarcoló.
Zsong a Házsongárd.
Sok csontváz-darázs.
Feküdtek itt már valakik.
Utána ismét valakik. 10
Akik nem itt, azok is itt.
Magyarok, magyarok, magyarok.
Majd egyre többen mások is.
Rétegelt halál mindenütt.
Kilátni sehogy sem lehet. 15
Egyik nyomja a másikat.
Nem temet, hanem rátemet.
Nem temetkezik, csak rátemetkezik.*

<i>Halálának is célja van.</i>	
<i>Azt is mondhatnám, értelmes halál.</i>	20
<i>Nem ápol, hanem eltakar.</i>	
<i>Élünk, mert emlékezünk.</i>	
<i>Már útközben is könnyezünk.</i>	
<i>A tegnap csupa ismerős.</i>	
<i>Megvállik, hogy holnap mi lesz.</i>	25
<i>Nincsen írás a koponyán.</i>	
<i>Hogy mit beszélt, miről beszélt.</i>	
<i>Valahogy mégiscsak beszélt.</i>	
<i>Ki tudja, honnan jön a fű.</i>	
<i>Ember volt itt minden fűszál.</i>	30
<i>Nem látszik rajta, hogy ki volt.</i>	
<i>Lehetett férfi, nő vagy gyermek is.</i>	
<i>Az is lehet, hogy körbejárt.</i>	
<i>Magyar is volt már, majd román.</i>	
<i>Ki tudja, hova sietünk.</i>	35
<i>Miért van ez a hegymenet?</i>	
<i>Mindenki megkapaszkodik.</i>	
<i>Előbb-utóbb a csúcsra ér.</i>	
<i>Gyertyát gyújt, sír, silabizál.</i>	
<i>Megkönnyebbülten leereszkedik.</i>	40
<i>Mélységes mélyben napsütés.</i>	
<i>Helikopter-leszálló is talán.</i>	
<i>Valakire majd rátetemkezünk.</i>	
<i>Valaki egyszer ránk temetkezik.</i>	
<i>Holtunkban folyton fojtogat.</i>	45
<i>Ki fent van, az van legalul.</i>	
<i>Idelent virág kapható.</i>	
<i>Minden temető kaptató.</i>	
<i>Elfogy a betű felfelé.</i>	
<i>Más nevek, más nyelv, másféle kő.</i>	50
<i>Néhány évre még kibérelhető.</i>	

JEGYZETEK

¹ Folyóirat(után)közlés (még): Szépirodalmi Figyelő, 2019/5, 3–4.

² Másodszer említve már a litániás jelleget nem állhatom meg, hogy külön rá ne mutassak: a vers valamennyi sora egy külön mondat, esetenként pedig (nagyon) rövid *szentencia*, akárcsak a litániaszövegek egymást pattogóan követő, önálló életet élő, külön megállapítás-momentumai.

³ Lásd a részeiben máshol kiemelt 47–48.-at: „Idelent virág kapható. / Minden temető kaptató.”

⁴ MARKÓ Béla, *Amit az ördög jóváhagy*, Kalligram, Budapest, 2019.

⁵ Kalligram, Budapest, 2021.

⁶ Ez könyvbeli helyét az *Egy mondat a szabadságról* című 2020-as kötet (Kalligram, Budapest) 167–168. lapján találja meg. Szabálytalanabb, ’ziláltabb’, sokféle verstípust felsorakoztató, egymás mellé állító gyűjtemény ez, amelynek már a címe emlékeztet *valamire*... Áthallásos, és az is akar lenni, miként a vele szomszédos oldalon elhelyezkedő *Halottak napja Transsylvaniaiban* feliratú munka (169.) vagy a szó szerint *Áthallásos vers* (170–171.). És a könyvet egy *Világítás* elnevezésű ciklus nyitja (minimum két értelemben), benne egy ugyanilyen című munkával... És a nappal/éjszaka cseréjével operáló, *Átfordítás* néven futó költemény is található ebben a ciklusban... Ugye, „[v]ilágításkor *átfordul* a menny” – kiemelés *tőlem*... Mintha minden azért állna itt, a szemléleti, gondolkodási, ritmusosztónbeli (elő)elegyben, hogy a *Házsongárdi kalauz*, pontosan úgy, megszülethessen!